

บทคัดย่อ

กำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำ

โองการแข่งน้ำเป็นวรรณคดีที่สำคัญเรื่องหนึ่งของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในส่วนต้นของโองการนี้กล่าวถึงฉากการกำเนิดโลกใหม่

มีนักวิชาการหลายท่านตั้งประเด็นที่ว่า ฉากการกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำนำเนื้อหามาจากคัมภีร์เวทและรวมไปถึงอรรถกถาคัมภีร์เวทแต่อย่างไรก็ตามเรื่องราวการกำเนิดโลกมิได้จะมีปรากฏเฉพาะแต่ในคัมภีร์เวทและอรรถกถาคัมภีร์เวทเท่านั้น หากแต่ยังมีปรากฏในคัมภีร์วินัยฎีการวมถึงคัมภีร์โลกศาสตร์ที่รจนาขึ้นในสมัยหลัง พ.ศ. 1700

เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดที่ปรากฏในโองการแข่งน้ำจะพบว่า เรื่องราวตอนน้ำมันปลาเจ็ดติดไฟจนกลายเป็นไฟบรรลัยกัลป์ และจากบทที่ว่า “ขุนแผนแรกเอาดินดูที่” ซึ่งหมายถึงพระพรหมลงมาดูศิระประจุพีมีปรากฏในคัมภีร์มหากัปโลกสัตฐาน ซึ่งเชื่อว่ารจนาขึ้นในราว พ.ศ. 1550 - 1650

การที่เนื้อหากล่าวถึงกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์มหากัปโลกสัตฐานจึงทำให้สามารถกำหนดได้ว่า ถ้าโองการแข่งน้ำจะมีอายุเก่ากว่าการสถาปนารุงศรีอยุธยา ก็ไม่ควรที่จะมีอายุเก่าเกินไปกว่า พ.ศ. 1750 ซึ่งทั้งนี้รับกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงผู้ปกครองเมืองลพบุรีเป็นพระโอรสพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (ครองราชย์ พ.ศ. 1724 - 1764)

ฉากกำเนิดโลกใหม่ในโองการแข่งน้ำไม่ใช่มีวัตถุประสงค์ที่เล่าเรื่องการกำเนิดโลกใหม่ หากแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะต้องย้ำว่าพระมหากษัตริย์ทรงสืบวงศ์มาจากองค์มหาสมมติ ซึ่งคติแนวคิดมีปรากฏในคัมภีร์ที่ปวงศ

อนึ่งการที่โองการแข่งน้ำเป็นโองการที่ใช้อ่านในงานพิธีกรรมที่ย้ำถึงความศักดิ์ ก็จะช่วยความต่อไปอีกว่ากลุ่มคนที่ใช้ภาษาตระกูลไท-ลาว จะมีอำนาจปกครองในแถบลุ่มแม่น้ำภาคกลางก็ควรที่จะอยู่ในช่วงหลัง พ.ศ. 1750 โดยประมาณ

Abstract

Beginning of the World in Ongkan Chaeng Nam

Ongkan Chaeng Nam is one of the most important pieces of literature referencing the Chao Phraya Basin. The first part situates scenes of the beginning of the world; many scholars assume that this is taken from the Agabbasutta, including the Commentary of Agabbasutta, however, the scene is also mentioned in the Saratthadipani (Sub – commentary of Vinaya) and various cosmology literature composed after 1700 B.E. Another section from Ongkan Chaeng Nam, from ขุนแผนแรกเอาดินดูที่^๑, details the “oil from the seven great fish which ignited and turned into a holocaust on doomsday” and refers to the scene from the Mahakappalokasanthana where Brahma came down to see Sisapathavi, composed around 1550 to 1650 B.E. The way Ongkan Chaeng Nam relates to the Mahakappalokasanthana can be used to date Ongkan Chaeng Nam to a period before the Ayutthaya Kingdom, thus no older than 1750 B.E. This dating connects well with historical records of the King of Lopburi, a son of Jayavarman VII, (1724 – 1764 B.E.). The scene of the beginning of the world in Ongkan Chaeng Nam is not intended to refer to the beginning of the world itself, but rather to propagate the cult of the “God-King”, a concept taken from the Dipavajsa. Moreover, the use of Ongkan Chaeng Nam in the oath of allegiance, as a device to inculcate society about royalty, can be considered as a vehicle to the Taikadai speaking people’s rise to power in the Central Thai basin sometime after 1750 B.E.

กำเนิดโลกในโครงการแข่งน้ำ

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล*

Rungroj Bhiramyaanukula

บทนำ

โครงการแข่งน้ำเป็นโครงการที่ใช้อ่านในงานพระราชพิธีศรีสัจปานกาล ต้นฉบับตัวเขียนของโครงการนี้ที่เก็บรักษาในหอพระสมุดแห่งชาติมีปรากฏอยู่หลายชื่อ เช่น คำสาบานแข่งน้ำพราหมณ์ คำโคลงห้าแข่งน้ำ แข่งน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น แต่ จิตร ภูมิศักดิ์¹ ได้เสนอว่าชื่อที่ถูกต้องคือ โครงการแข่งน้ำพระพัทธ์¹

เนื้อหาของโครงการแข่งน้ำมีองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ ร่ายบทนมัสการตรีมูรติ โคลงที่เล่าถึงการสร้างโลก การประชุมทิพยพยานในการสาบาน คำสาปแข่งผู้ที่คิดทรยศ และ คำให้พรแก่ผู้มีความภักดี

เนื่องจากโครงการแข่งน้ำเป็นวรรณคดีที่สำคัญจึงได้มีนักปราชญ์ นักวิชาการทั้งหลายในอดีตมุ่งศึกษาปัญหาการอธิบายรูปแบบฉันทลักษณ์

---

* อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาจันทบุรี

¹ จิตร ภูมิศักดิ์, โครงการแข่งน้ำ, (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2524), 1 – 6.

และการอธิบายเนื้อความ²

อย่างไรก็ตามในบทความชิ้นนี้ผู้เขียนจะขอกล่าวเฉพาะช่วงการสร้างโลกในโครงการแข่งน้ำถึงที่มาของฉากดังกล่าว ซึ่งจะโยงไปสู่การกำหนดอายุเพดานบนของวรรณคดีชิ้นนี้ อีกทั้งภาพสะท้อนเกี่ยวกับสังคมในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบางประการ

ข้อความการสร้างโลกในโครงการแข่งน้ำ

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างโลกในโครงการแข่งน้ำอยู่ต่อจากราย 3 บทแรกที่กล่าวสรรเสริญ ตรีมูรตีในศาสนาพราหมณ์ ดังเนื้อความต่อไปนี้

² ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อเสนอของ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ว่าโคลงห้าในโครงการแข่งน้ำมีความสัมพันธ์กับโคลงห้าลาว มีบางท่านเสนอว่าโคลงในโครงการแข่งน้ำเป็นกลบท แต่โครงการแข่งน้ำใช้อ่านในพระราชพิธีที่ประกอบอยู่ทุกปี ปีละ 2 หน แต่เหตุใดความทรงจำที่ว่าด้วยเรื่องฉันทลักษณ์ที่เป็นโคลงกลบทจึงได้หายไปตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ดังปรากฏในจินตามณี อีกทั้งโครงการนี้ใช้อ่านในพระราชพิธีที่สำคัญ ดังนั้นการคลาดเคลื่อนของฉันทลักษณ์จะหมายถึงถ้อยความที่ขาดหมายจะส่งผลความศักดิ์สิทธิ์ รายละเอียดเกี่ยวกับฉันทลักษณ์โครงการแข่งน้ำดูใน จิตร ภูมิศักดิ์, *โครงการแข่งน้ำ*, 148 - 164. ; พ.ณ. ประมวลมารด (นามแฝง), *กำสรวลสมุทร นิราศนรินทร์*. (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2502), 454 - 511. ; ชลดา *เรื่องรักษ์ลิขิต, อ่านโครงการแข่งน้ำ*. (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), 1 - 104. ; ประเสริฐ ฉ นกร, "โครงการแข่งน้ำ" สารนิพนธ์ประเสริฐ ฉ นกร (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), 230 - 235. ; ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิตโครงการแข่งน้ำ*, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2540), 7 - 10.

◎ นานา	อเนกหน้า	เดิมกลับ	
จักร่า	จักราพาพ	เมื่อใหม่	
กล่าวถึง	ตระวันเจ็ด	อันพลัง	
	น้ำแล้งไข	ขอเดहाย	
◎ เจ็ดปลา	มันฟุ้งหล้า	เป็นไฟ	
วาบ	จตุรบาย	แผ่นขัว	
	ชกไตรตรีงษ์	เป็นผ้า	
	แลบล้า	สีลอง	
◎สามารถ	ญาณครเพราะเกล้า	ครองพรหม	
ฝูงเทพ	นองบนปาน	เบียดแบ่ง	
	สรลมเต็มพระ	สุธาवास	แห่งหัน
	ฟ้าแจจจอด	นิโรโธ	
◎กล่าวถึง	น้ำฟ้าฟาด	พองหา	
	ดับเตโซ	ฉ่าหล้า	
	ปลาตินดาว	เดือนแอน	
	ลมกล้าป่วน	ไปมา	
◎	แลเป็นแผ่น	เมืองอินทร์	
	เมืองธาตา	แรกตั้ง	
	ขุนแผน	แรกเอาติน	ดูที่
	ทุกยังฟ้า	ก้อคิน	
◎	แลเป็นสี่	ปางดิน	
	เป็นเขายืน	ทรง้ำหล้า	
	เป็นเรือนอินทร์	ธาเถือก	
	เป็นสร้อยฟ้า	จึงบาน	

ถอดความว่า “ให้ความย่อนไปถึงยุคเดิมที่ผ่านมามากมายหลายยุค จะกล่าวถึงเมื่อจักรวาลถูกไฟไหม้ กล่าวถึงพระอาทิตย์ 7 ดวงขึ้นมาในท้องฟ้า (หรือกล่าวถึงดวงอาทิตย์ 7 ดวงทำให้น้ำเดือดหรือกล่าวถึงดวงอาทิตย์ 7 ดวง ทำให้เกิดการเผาไหม้) น้ำงวดลงจนแห้งหายไป

น้ำมันปลาทั้ง 7 พุ่งขึ้นทำให้โลกถูกเป็นไฟ ไฟไหม้อบายภูมิ 4 พินาศไป ทำให้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์กลายเป็นเก้าถ่าน แต่ไฟไม่ไหม้เลยถึงรูปพรหมชั้น 4 (หรือไฟไหม้แผ่ไปทั้ง 4 ทาง คือ ซ้ายขวาบนล่าง)

กล่าวถึงน้ำฝนตกลงมาเป็นระลอกคลื่นอยู่เต็มท้องฟ้า ดับไฟจนชุ่มฉ่ำไปทั้งโลก ปลา ดิน ดาว และเดือนเคลื่อนหายไปอย่างรวดเร็ว ลมแรงพัดหมุนไปมา

และพระพรหมทรงสร้างสวรรค์และโลกขึ้นก่อนเริ่มต้นโดยทรงเลือกดูที่อันสมควรสร้างโลกมนุษย์ ทรงสร้างสวรรค์ทุกชั้นอันเป็นที่พำนักให้กลับคืนดังเดิม (หรือสวรรค์ทุกชั้นฟ้าที่เคยมีอยู่กลับคืนดังเดิม)

และได้ทรงสร้างทวีปใหญ่ทั้ง 4 ทรงสร้างเขาพระสุเมรุอันสูงตระหง่านเหนือโลก บนยอดเขาเป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของพระอินทร์ที่งดงามดังเครื่องประดับสวรรค์³

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิตโองการแช่งน้ำ, 19 – 25.

ปัญหาที่มาของฉากการกำเนิดสร้างโลก

นักวิชาการทั้งหลายต่างมุ่งที่จะศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวการสร้างโลกกับในอคัญญสูตร ที่ขนิภาย สุตตันตปิฎกเป็นสำคัญ⁴

อย่างไรก็ตามเนื้อหาของฉากการกำเนิดโลกของพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลักไม่ได้มีเพียงอคัญญสูตรในขนิภาย และอรรถกถาอคัญญสูตรในสุมังคลวิลาสนี่ แต่ยังมีใน สารัตถทีปนีวินัยฎีกา รวมถึงคัมภีร์โลกศาสตร์ที่รจนาขึ้นหลังปี พ.ศ. 1700 ดังนั้นตามความเห็นของผู้เขียนคิดว่า เนื้อหาการกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำไม่ได้มาจากอคัญญสูตรและอรรถกถาอคัญญสูตรด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. จากบทที่ว่า “กล่าวถึง ๓๖๕๓ ๓๖๕๓ ๓๖๕๓” ซึ่งกล่าวถึงการเกิดดวงอาทิตย์ ๗ ดวงไม่มีปรากฏในอคัญญสูตรและอรรถกถาอคัญญสูตร แต่ในวรรณคดีบาลีเท่าที่มีฉบับเหลือมาถึงปัจจุบัน พบว่าเรื่องพระอาทิตย์ ๗ ดวงปรากฏครั้งแรกในอภิญญานิเทศของวิสุทธีมรรค ผลงานพระพุทโฆษาจารย์ หากไม่ได้ให้รายละเอียดแต่อย่างใด ต่อมาในปรมัตถมัชฌูสา ผลงานพระธัมมपालภิกษุจารย์ได้ขยายเรื่องราวตอนเกิดพระอาทิตย์ ๗ ดวงว่า เมื่อพระอาทิตย์ค่อยเพิ่มขึ้นทีละดวงทำให้ความร้อนในจักรวาลเพิ่มขึ้นในที่สุดเมื่อพระอาทิตย์มีจำนวน ๗ ดวงและบังเกิดไฟบรรลัยกัลป์ ซึ่งไฟบรรลัยกัลป์นี้ได้ลุกลามเผาผลาญทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล และเปลวไฟของไฟบรรลัยกัลป์

⁴ ชลดา เรื่องรักษัลลิต, อ่านโองการแข่งน้ำ, 34. ; ไมเคิล ไรท์, โองการแข่งน้ำ, (กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2543), 56 – 57.

⁵ พุทโฆสจรรย์, วิสุทธีมรรคสุตตามุติยาโก. (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548), 259.

ได้พวยพุ่งไปจนถึงพรหมโลกชั้นอภิสราพรหมแล้วจึงหยุด หลังจากที่ไฟได้เผาผลาญทุกสิ่งทุกอย่างไปแล้วก็บังเกิดฝนห่าใหญ่ดับไฟบรรลัยกัลป์นั้น⁶ ซึ่งเรื่องราวการเกิดพระอาทิตย์ 7 ดวง มีปรากฏในหลักฐานข้างศาสนาพราหมณ์คือ คัมภีร์วิษณุปุราณะ⁷

นอกจากนี้เรื่องราวการเกิดพระอาทิตย์ 7 ดวง ทำให้เกิดใหม่โลกยังมีปรากฏใน สารัตถที่ปนีวินยฎีกา ผลงานพระสารีปุตต สมัยพระเจ้าปราคัมพาทูที่ 1 ของลังกา⁸ โลกุปปติ ผลงานพระอัครบัณฑิตสมัยพระเจ้านรปติสิฎุแห่งพุกาม⁹ อรุณวตีสสูตร น่าจะรจนาขึ้นในราว พ.ศ. 1750 - 1888¹⁰ โลกที่ปกสสารผลงานพระมหาเถรมังฆังกร รจนาขึ้นราว พ.ศ. 1900 - 1950¹¹ มหากัปป-

⁶ ธรรมपाल, **ปรมตถมณฺษสหาย ทุตติยาโค**, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), 318 - 320.

⁷ H.H Wilson, **The Visnu Purana II**, (Delhi : Nag, 1980), 881.

⁸ สารีปุตตเถร, **สารัตถที่ปนี นาม วินยฎีกา**. (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529), 435 - 436.

⁹ สมพงษ์ ปรีชาจินดาวุฒิ, "โลกุปปตติ: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), 193, 237.

¹⁰ กวี แสงมณี, "อรุณวตีสสูตร : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), 160.

¹¹ พระมหาเมธังกร, **โลกที่ปกสสาร, นาวาอากาศเอก(พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง แปล** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2549) , 158 - 159.

โลกสัณฐาน¹² และ เทภูมิกถา¹³

2. จากบทที่ว่า “เจ็ดปลา มันพุ่งหล้า เป็นไฟ” หมายถึง น้ำมันปลา ทั้ง 7 ได้ไหลออกมาและลุกติดไฟ เรื่องราวนี้ไม่มีปรากฏในอคัญญสูตรและ อรรถกถาอคัญญสูตร แต่วรรณคดีบาลีที่เหลือมาถึงปัจจุบันพบว่าคัมภีร์ที่กล่าวถึงน้ำมันปลาเจ็ดตัวลุกติดไฟจนใหม่โลกคือ มหากัปปโลกสัณฐาน¹⁴ และ เทภูมิกถา¹⁵

อันเรื่องมันปลาทั้ง 7 ติดไฟจนเกิดไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลกในมหากัปป-โลกสัณฐานไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชื่อปลาทั้ง 7 คือ ติมิมหามัจฉา ติมิงคล มัจฉา ติมิรปิงคลมหามัจฉา อานนทมหามัจฉา ติมินทรมหามัจฉา อัชฌาหาร มหามัจฉา มหาติมิมหามัจฉา¹⁶

¹² “มหากัปปโลกสัณฐาน”, 2469 (อัสสาเนา), 4. ต้นฉบับมหากัปปโลกสัณฐานได้ใช้ ฉบับพิมพ์ดีดที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาทมบัญชาให้ปริวรรต เมื่อปี พ.ศ. 2469 เพื่อประทาน ศาสตราจารย์ ชิลแวง เลวี.

¹³ มหาธรรมราชาลิไท, “ไตรภูมิพระร่วง” วรรณกรรมสุโขทัย, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2528), 179.

¹⁴ “มหากัปปโลกสัณฐาน”, 2469 (อัสสาเนา), 3 – 4.

¹⁵ มหาธรรมราชาลิไท, “ไตรภูมิพระร่วง” วรรณกรรมสุโขทัย, 179.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 266. เรื่องพญาปลาทั้ง 7 ยังมีปรากฏในอรรถกถาจุฬัตถมหาสังขยสูตร แต่อรรถกถาดังกล่าวบอกว่าพญาปลาเหล่านี้อยู่ในโลณสมุท (ทะเลน้ำเค็ม)

accayena sattamo suriyo pātubhavi : sattamassa suriyassa
 pātubhāvā ayañca mahāpathavī **sattamahāmacchikatolamissitena**
sattasuriyasantāpena tañim tañim aggijālā pātubhavanti :
 sabbam aggijālam ekato hutvā ekajālam pātubhavati jhāpeti

ภาพ ต้นฉบับ มหากัปโลกสันฐาน ข้อความในกรอบความว่า “สตุตมสสุ สิริยสสุ ปาตุภวา อยญจ มหาปถวี สตุตมหมจจิกาทลมิสสิเตน สตุตสุริยสนตาเปน ตหี ตหี อคคชาลา ปาตุภวานติ” แปลว่า เมื่อพระอาทิตย์ดวงที่เจ็ดได้บังเกิดขึ้นแล้ว มหาปฐพี ก็เจือไปด้วยน้ำมันปลาใหญ่ทั้ง 7 ทำให้พระอาทิตย์ทั้ง 7 ก็สันดาบ เปลวไฟก็ได้ลุกท่วมขึ้น
 ที่มา : หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. จากบทที่กล่าวไว้ว่า “ขุนแผนแรก เอาดิน ดู่ที่” เนื่องจากในศัพทานุกรม “คำฤษฏี” ได้ให้คำจำกัดความของศัพท์คำว่า “แกน” หมายถึง พระพรหม¹⁷ ดังนั้นนักวิชาการหลายท่านจึงได้ตีความบทนี้ไปในทางเดียวกันคือ พระพรหมสร้างสวรรค์และสร้างโลก¹⁸

ปัญหาหลักของการแปลความบทดังกล่าวว่าเป็น พระพรหมสร้างโลก เป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏในพุทธศาสนาไม่ว่าในกายใดๆ ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นจึงปฏิเสธเรื่องพระพรหมสร้างโลก

¹⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระยาเดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภาณุเนตรนรินทร์ฤทธิ์, คำฤษฏี, (กรุงเทพฯ : วัดพระเชตุพนฯ, 2553), 5. พิมพ์ประกาศพระเกียรติคุณวันอดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

¹⁸ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, อ่านโองการแข่งหน้า, 67.; ไมเคิลไรท์, โองการแข่งหน้า, 56.; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิตโองการแข่งหน้า, 25.

ตามไปด้วย จากวิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงการกำเนิดโลกว่า เมื่อไฟบรรลัยกัลป์ดับลงพรหมโลกและฉกามาพจรภพก็บังเกิด¹⁹ และในคัมภีร์เล่มดังกล่าวไม่ได้ระบุว่าพรหมโลกและฉกามาพจรภพเกิดขึ้นได้อย่างไร

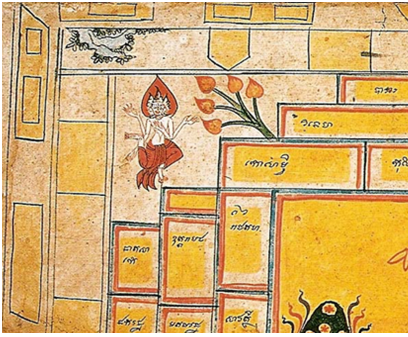
อย่างไรก็ดีบทที่ว่า “ขุนแผนแรก เอาดิน ดู่ที่” นั้นปรากฏหลังจากบทที่ว่า “แลเป็นแผ่น เมืองอินทร์ เมืองธาตา แรกตั้ง” หมายถึงสวรรค์ดาวดึงส์และสวรรค์ชั้นพรหมได้เกิดขึ้นแล้ว เพราะฉะนั้น “ขุนแผนแรก เอาดิน ดู่ที่” จึงไม่ควรแปลว่า พระพรหมลงมาสร้างโลก ผู้เขียนขอเสนอว่าน่าจะแปลว่า “พระพรหมลงมาดูศิระประฐพี”

เรื่องราวพระพรหมลงมาดูศิระประฐพี ตามเนื้อความในอรรถกถมหาปทานสูตร ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณการประพันธ์ของพระพุทธโฆษาจารย์ ได้กล่าวเพิ่มเติมเหตุการณ์หลังไฟบรรลัยกัลป์มอดดับ เหล่าพรหมได้ลงมาจากสวรรค์เพื่อมาดูดอกบัวว่าจะมีกี่ดอก จำนวนดอกบัวนี้หมายความว่า ในภพนี้จะมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติกี่พระองค์และจำนวนดอกบัวนั้นจะมีตั้งแต่ไม่มีจนมีมากที่สุดคือ หัวดอก²⁰

¹⁹ พุทธโฆสจารย์, วิสุทธิมคฺคสุส นาม ทุตฺตยาโก, 262.

²⁰ พระสูตรและอรรถกถา แปล ทีฆนิกาย เล่มที่ 2 ภาคที่ 1, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2530), 75 – 76.

ภาพ จิตรกรรมตอนพระพรหมลงมาดูศรีษประฐพี ในสมุดไตรภูมิหมายเลขที่ 7
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม
ภาษาไทย (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ,
2550), 88.

อย่างไรก็ตามเรื่องราวพระพรหมลงมาดูดอกบัวที่เป็นนิมิตว่าจะเกิดพระพุทธรูปเจ้าก็พระองค์นั้น อรรถกถา महाปทานสูตรในสูมังคลวิลาสินีไม่ได้ระบุเวลาว่าพระพรหมลงมาในช่วงระยะเวลาใด อีกทั้งในสารัตถที่ปนีก็ไม่ได้ระบุถึงเหตุการณ์ตอนนี้ แต่ในโลกที่ปกสาร²¹ มหากัปปโลกสัณฐาน²² และเตภูมิกถา²³ ได้กล่าวว่พระพรหมลงมาศรีษประฐพีเกิดขึ้นหลังจากไฟบรรลัยกัลป์ดับลงและพรหมโลกและเทวโลกได้ปรากฏขึ้นมาใหม่ ซึ่งก็ตรงกับในโองการแข่งน้ำที่กล่าวถึง “ขุนแผนแรก เอาดิน ดูที่” หลัง “แลเป็นแผ่น เมืองอินทร์ เมืองธาดา แรกตั้ง”

อนึ่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้สันนิษฐานคำว่า “แผน” มาจาก คำว่า “แถน” ผู้เป็นผีฟ้าของกลุ่มชนตระกูลไท – ลาวมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก สมัยแรกๆ ที่รู้จักเทวดาจากอินเดียยังเรียกพระพรหมว่า

²¹ พระมหาเมธีกร, โลกที่ปกสาร, นาวาอากาศเอก(พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง แปล, 160.

²² “มหากัปปโลกสัณฐาน” 2469 (อัตถ์สำเนา), 4.

²³ มหาธรรมราชาลิไท, “ไตรภูมิพระร่วง” วรรณกรรมสุโขทัย, 181.

“ขุนแผน”²⁴

ตามความเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนคิดว่าคำว่า “แผน” มีสิทธิ์ที่จะมาจากคำว่า “แกน” ได้ เพราะปรากฏตัวอย่างการสลับคู่เสียงระหว่าง “ผ” กับ “ถ” ได้ เช่น ผือกผ่อง เป็น ถือกถ่อง เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามคำว่า “แผน” ในสมัยอยุธยาก็ไม่จำกัดว่าจะต้องพระพรหมเสมอไป ดังปรากฏตัวอย่างในมหาชาติคำหลวงว่า “โก ปุรินททบพิตรผู้เป็นเจ้าเมืองแมนแผนผ่านฟ้า”²⁵ ซึ่งคำว่า ปุรินท มีความหมายเท่ากับพระอินทร์

นอกจากนี้ บทที่ว่า “เปนสร้อยฟ้า จึงบาน” ซึ่ง ชลลดา เรื่องรักษ์-ลิขิตกุล ได้เสนอว่า หมายถึง เขาสัตตบริภัณฑ์จึงเกิด ทั้งนี้เพราะเขาสัตตบริภัณฑ์เป็นสร้อยที่ประดับท้องฟ้าเปรียบเทียบกับข้อความในนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงที่ว่า “ชื่อสัตตบริภัณฑ์พรรณราย ประจูดุสายสะอิ่ง”²⁶

แต่ในประเด็นนี้ผู้เขียนกลับคิดว่า “สร้อยฟ้า” หมายถึงดอกฟ้า คือต้นปาริชาติ ทั้งนี้เพราะ คำว่า “สร้อย” ในคำถุษาฎีได้ให้ความหมายว่า ดอกไม้²⁷ อีกทั้งยังมีปรากฏในวรรณคดีโบราณ เช่น มหาชาติคำหลวงที่ว่า “บุปผรุยกเขหิ สยงนุหน้ อารญสร้อยสรพู่ ธรณีรู”²⁸ และในโคลงบทที่ 38 ในนิราศหริภุญไชยที่ว่า “จำปาบุญแบ่งสร้อย สพานางา”

²⁴ สุจิตต์ วงษ์เทศ, *ขุนช้างขุนแผนแสนสนุก*, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2545), 38.

²⁵ *วรรณกรรมอยุธยา เล่ม 1*, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529), 39.

²⁶ ชลลดา เรื่องรักษ์ลิขิตกุล, *อ่านโองการแข่งหน้า*, 68.

²⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาเดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทร์ฤทธิ, *คำถุษาฎี*, 38.

²⁸ “มหาชาติคำหลวง” *วรรณกรรมอยุธยา เล่ม 1*, 103.

สรุปที่มาของเนื้อเรื่องการกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำ

เนื้อหากำเนิดโลกใหม่ของโองการแข่งน้ำพบว่าไม่มีความใกล้เคียงกับอัญมณีสูตรและอรรถกถาอัญมณีสูตร ในทางกลับกันพบว่าเนื้อหาในช่วงดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับคัมภีร์สมัยฎีกาและคัมภีร์โลกศาสตร์ที่รจนารึ้นนอกลังกาทวีป

ถ้ามาพิจารณาจะพบว่า มีคัมภีร์อยู่ 2 คัมภีร์ที่ให้รายละเอียดที่ใกล้เคียงกับฉากการกำเนิดในโองการแข่งน้ำมากที่สุด คือ มหากัปปโลกสันฐาน และ เทภูมิกถา ซึ่งปรากฏเรื่องน้ำมันปลาทั้ง 7 ดิดไฟจนเกิดไฟล้างโลก

แม้ว่า ชลดา เรื่องรักษัลลิต จะเคยเสนอว่า ฉากกำเนิดโลก น่าจะได้อามาจากเทภูมิกถา เพราะพิจารณาจากการใช้สำนวนภาษา²⁹ แต่ตามความเห็นของผู้เขียนคิดว่าเทภูมิกถานั้นไม่ได้เป็นที่มาของฉากกำเนิดในโองการแข่งน้ำ แต่คัมภีร์ที่เป็นที่มาของฉากดังกล่าวคือ มหากัปปโลกสันฐาน ทั้งนี้เพราะ

1. จิตร ภูมิศักดิ์ เสนอว่า โองการแข่งน้ำเป็นวรรณคดีที่เก่ากว่าปี พ.ศ. 1893 หรือปีที่สถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ทั้งนี้เพราะพิจารณาจากภาษาที่เก่ากว่าภาษาที่ปรากฏในกฎหมายที่ตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 อีกทั้งลักษณะการแข่งยังดูเป็นพื้นฐาน³⁰ ซึ่ง ชลดา เรื่องรักษัลลิต ก็ค่อนข้างที่จะยอมรับข้อเสนอดังกล่าวเช่นเดียวกัน³¹ หากแต่ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับช่วงระยะเวลาที่พระมหาธรรมราชาลิไทพระราชนิพนธ์

²⁹ ชลดา เรื่องรักษัลลิต, อ่านโองการแข่งน้ำ, 34.

³⁰ ดูรายละเอียดใน จิตร ภูมิศักดิ์, โองการแข่งน้ำ, 7 – 91.

³¹ ชลดา เรื่องรักษัลลิต, อ่านโองการแข่งน้ำ, 40 – 42.

เตภูมิกถาคือ ปี พ.ศ. 1888³² ซึ่งห่างจากปีสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเพียง 5 ปีเท่านั้น ซึ่งจำเป็นที่จะต้องเผื่อระยะเวลาที่เตภูมิกถาแพร่เข้ามาสู่ราชสำนักภาคกลางด้วย

2. หลักฐานการกระจายตัวของเตภูมิกถาพบว่ามี 3 ฉบับ³³ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเผยแพร่มีน้อย อีกทั้งคัมภีร์โลกศาสตร์ที่รจนาขึ้นหลังจากเตภูมิกถา เช่น โลกที่ปกสาร จักรวาลที่ปณี จันทรสุริยคติที่ปณี และโลกสันฐานโชรตนคณฐี ก็ไม่มีการกล่าวอ้างอิงถึงเตภูมิกถาใด ดังนั้นจึงระบุได้ยากว่าเตภูมิกถามีอิทธิพลต่อจากการกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำ

3. แม้ว่า ชลดา เรื่องรักษัลิขิต ว่าเตภูมิกถาและโองการแข่งน้ำมีสำนวนที่ใกล้เคียงกัน ก็ไม่ใช่เป็นข้อยืนยันได้ว่า เตภูมิกถาจะเป็นที่มาของจากการกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำ เพราะการที่มีสำนวนใกล้เคียงกันหมายความว่าแต่งขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้กัน และที่สำคัญคือ เตภูมิกถาเป็นผลงานร้อยแก้วที่บรรยายเรื่องอย่างพรรณนา แต่โองการแข่งน้ำเป็นผลงานร้อยกรองที่เล่าเรื่องแบบสรุป ดังนั้นการที่จะนำรูปแบบงานที่แตกต่างมาเปรียบเทียบจะได้มากน้อยเพียงใด

ในทางตรงข้ามผู้เขียนกลับมองว่า เนื้อหากำเนิดในเตภูมิกถามีที่มาจากมหากัปปโลกสันฐาน

³² “คำชี้แจง” “ไตรภูมิพระร่วง” วรรณกรรมสุโขทัย, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2528),

6.

³³ “คำชี้แจง,” วรรณกรรมสุโขทัย, หน้า 1.

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุโองการแข่งน้ำ

เมื่อแนวโน้มจากการกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำมาจากมหากัปปโลกสัตตฐาน ดังนั้นเราจึงพอที่จะกำหนดเพดานบนของอายุโองการแข่งน้ำว่าจะไม่ควรเกินช่วงระยะเวลาใด

มหากัปปโลกสัตตฐานไม่ปรากฏประวัติการประพันธ์และประวัติท่านผู้ประพันธ์ จากการศึกษาวิจัยเรื่องแหล่งที่มาของไตรภูมิพระร่วง ของนิยะดา เหล่าสุนทร เสนอว่า ในเตภูมิกถาได้กล่าวถึงมหากัปปเป็นคัมภีร์เดียวกันกับมหากัปปโลกสัตตฐาน³⁴ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าอาจจะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะในเตภูมิกถาได้อาศัยวิธีการเขียนตามแบบภาษาสันสกฤต

ดังนั้นในชั้นต้นจึงสามารถสันนิษฐานได้ว่าอย่างน้อยมหากัปปโลกสัตตฐานก็ควรที่จะรจนาขึ้นก่อนปี พ.ศ. 1888 อันเป็นปีที่พระมหาธรรมราชา ญาณาลิไทพระราชนิพนธ์ไตรภูมิภค

เนื่องจากมหากัปปโลกสัตตฐานปรากฏจันทบทต่อไปนี้

อคคินา อามสสุรา เหฎฐจา

อาเปน สุภกิณ्हกา

เวหปผลโต วาเตน

เอว โลโก วินสสนฺติ

สตุต สตุตคคินา วารา

อฏฐเม อฏฐ เทหกา

จตุสฎฐจิ ยาทา ปุณฺณ

เอโก วายูโร ลียาติ³⁵

³⁴ นิยะดา เหล่าสุนทร, ไตรภูมิพระร่วงการศึกษาแหล่งที่มา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2538), 131 – 132.

³⁵ “มหากัปปโลกสัตตฐาน” 2469 (อัตถำเนา), 5.

ฉันท์ 2 บทดังกล่าวมีปรากฏในอภิธรรมวิภาวินีผลงานของพระ
อนิรุทธาจารย์³⁶ สันนิษฐานว่าท่านมีอายุอยู่ในราว พ.ศ. 1550 - 1650³⁷ หากแต่
ฉันท์ 2 บทในมหากัปปโลกสันฐานได้วางสลับบทกัน เพราะฉะนั้นมหากัปป-
โลกสันฐานจึงไม่ควรเกินไปกว่ากลางพุทธศตวรรษที่ 17 ได้ รวมทั้งการคิด
ถึงช่วงเวลาที่มีมหากัปปโลกสันฐานได้เผยแพร่มายังลุ่มแม่น้ำภาคกลาง

ดังนั้นจึงทำให้สันนิษฐานว่าถ้าโครงการแข่งน้ำเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้น
ก่อนการสถาปนานครุงศรีอยุธยา ก็ไม่น่าที่จะแต่งก่อนครึ่งหลังพุทธศตวรรษ
ที่ 18 (1750 – 1800) อีกทั้งภาษาที่ใช้ในการประพันธ์เป็นภาษาตระกูลไท –
ลาว ซึ่งก็รับกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตรงที่ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่
7 ที่ปรากฏหลักฐานว่า เจ้าผู้ครองลพบุรีมีพระนามว่าเจ้าชายอินทวรมัน
พระโอรสพระเจ้าชัยวรมันที่ 7³⁸

โครงการแข่งน้ำเปรียบจารึกโคปุระปราสาทพิมานอากาศใต้ใหม่

หนึ่งในจารึกเขมรโบราณคือ จารึกโคปุระปราสาทพิมานอากาศ (ประตู
พระราชวังหลวง) (K.292) จะมีข้อความที่กล่าวถึงสัตย์สาบานที่เหล่าขุนนาง

³⁶ อภิธรรมมุตตงคหปาลี อถวา อภิธรรมมุตตวิภาวินี นาม อภิธรรมมุตตงคหฎีกา,
(กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2466), 162.

³⁷ G.P. Malalasekera, **The Pali Literature of Ceylon**, (Kandy : Buddhist Publication,
1994), 173. ; Oskar von Hinüber, **A Handbook of Pali Literature**, (New Delhi :
Mushiram , 1997) , 162.

³⁸ G. Coedès, **The Indianized States of Southeast Asia**, trans. By Sue Brown
Cowing, (Honolulu : niversity of Hawaii Press, 1968), 180.

หน่วยงานตำรวจในพิธี กตุ ใต้ ถวาย อายุ³⁹ ก็ตาม หากแต่คำสัตย์สาบานในศิลาจารึกเหล่านี้จะนำมาเปรียบเทียบกับโครงการแข่งน้ำก็น่าที่จะทำได้ยาก ทั้งนี้เพราะการสาบานเพื่อการสร้างความซื่อสัตย์โดยอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพยานนั้นน่าที่จะมีอยู่ทุกชุมชน แต่คำสัตย์สาบานในจารึกโคปุระปราสาทพิมานอากาศแตกต่างกับโครงการแข่งน้ำอย่างเห็นได้ชัด อยู่ 3 ประเด็น คือ

1. จารึกโคปุระปราสาทพิมานอากาศเป็นสัตย์สาบานเฉพาะกรมตำรวจ แต่โครงการแข่งน้ำใช้กับพระวงศ์และขุนนางทุกกรมกอง

2. จารึกโคปุระปราสาทพิมานอากาศเหมือนจะเป็นคำสัตย์สาบานที่เหล่าตำรวจอ่าน เพราะใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ดังตัวอย่างต่อไปนี้ “นะเคิ โระ วทุชปฺรติชฌา เยงฺ ต อปาลุ เนะ นา ภาค ตำรวจ เอก” แปลว่า นี้คือวัชรประติชฌา แห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ณ ตำรวจภาคที่ 1 แต่โครงการแข่งน้ำพิจารณาจากรูปศัพท์ที่ปรากฏมีผู้ประกอบพิธีเป็นผู้อ่านเหมือนกับประกาศเทวดา

3. จารึกโคปุระปราสาทพิมานอากาศไม่ให้รายละเอียด พิธี กตุ ใต้ ถวาย อายุ แปลว่า พิธีเซียดแขนถวายชีวิต ว่ามีการจุ่มพระแสงในน้ำ แต่ถ้าพิจารณาจากชื่อเหมือนกับการดื่มเลือดสาบาน

ดังนั้นเราจะคิดว่าพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาได้รับอิทธิพลจากทะเลสาบก็ต้องหาหลักฐานที่มากกว่า

³⁹ G.Coedés, *Inscriptions du Cambodge*, tome III, (Hanoi : EFEO, 1951), 208.

ภาพสะท้อนสภาพสังคมแม่้ำภาคกลาง

แต่อย่างไรก็ตามเรื่องราวการกำเนิดโลกในโองการแข่งน้ำไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อที่จะบอกว่าโลกกำเนิดมาได้อย่างไร แต่ต้องการที่จะสื่อว่ากษัตริย์ที่เหล่าขุนนางต้องถวายความจงรักภักดีนั้นทรงสืบทอดมาจากพระมหาสมมติราช เรื่องการอ้างถึงการสืบวงศ์มาจากมหาสมมติราชนั้นมีปรากฏในที่ปวงศ์กล่าวว่าปฐมวงศ์ของกษัตริย์ลังกาได้สืบวงศ์มาจากศากยราชและศากยราชก็ได้สืบวงศ์มาจากมหาสมมติราช⁴⁰

อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ยังไม้อาจจะด่วนสรุปในขณะนี้ว่าคติเรื่องการอ้างถึงการสืบวงศ์มาจากองค์มหาสมมติในโองการแข่งน้ำจะมาจากพุทธศาสนาที่มาจากลังกาได้ ทั้งนี้เพราะยังไม่มีการตรวจหลักฐานทางฝ่ายคัมภีร์ภาษาสันสกฤต แม้เรื่องการสร้างโลกที่ปรากฏในโองการแข่งน้ำจะมีแหล่งที่มาจากคัมภีร์ภาษาบาลี หากแต่การอ้างกษัตริย์ในโองการแข่งน้ำนั้นอ้างว่าพระองค์ทรงเป็นมหาสมมติ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางพุทธศาสนามีอย่างเด่นชัดมากกว่ากษัตริย์ในสมัยอยุธยา อย่างน้อยก็ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและยังสะท้อนภาพของบุคคลผู้มีบุญเหมาะสมกับการรับราชสมบัติ ต่างกับกษัตริย์ในวัฒนธรรมแถบทะเลสาบเขมรที่เน้นคติเรื่องอวตารจากพระเจ้า

⁴⁰ ปู่ย แสงฉาย (แปล), พระคัมภีร์ที่ปวงศ์, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2526), 36 - 37. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูธรรมโฆษาคุณดุงกิจ ณ วัดชำแ่ตด จังหวัดมหาสารคาม

แต่การที่ราชสำนักของภาคกลางตอนล่างได้อ้างบรรพบุรุษกษัตริย์สืบวงศ์มาจากมหาสมมตินั้น แท้ที่จริงแล้วคือการผนวกเอาผีบรรพบุรุษปฐมวงศ์ผนวกกับคติศาสนาที่มาจากชมพูทวีป ทั้งนี้เพื่อการอ้างสิทธิธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชอำนาจของกษัตริย์ในยุคนั้น นอกจากนี้ยังทำให้ชื่อดั้งเดิมของผีบรรพบุรุษได้หายไปจากความทรงจำ ต่างกับเชื้อวงศ์พระร่วงที่อ้างถึงปู่ขุนจิตขุนจอตและเชื้อวงศ์น่านอ้างถึงปู่เริง ปู่มุง ในจารึกปู่ขุนจิตขุนจอตซึ่งสันนิษฐานว่าจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1935⁴¹ หรือแม้แต่ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ได้กล่าวทำความถึงครั้งพุทธกาลหากแต่เชื้อวงศ์มังรายที่ยังทรงจำถึงปู่เจ้าลาวจก⁴² และในพงศาวดารล้านช้างที่กล่าวถึงปฐมวงศ์ว่าสืบมาจากนางกัณฐี⁴³

⁴¹ Prasert na Nagara and A.B. Griswold, "The Pact Between Sukhodaya and Nan" **Epigraphic and Historical Studies**, (Bangkok : The Historical Society, 1992), 67 - 108.

⁴² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค วัยอาจ, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**, (เชียงใหม่ : สุริวงษ์บุ๊คเซนเตอร์, 2543), 1 - 7.

⁴³ "พงศาวดารล้านช้าง" **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1**, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2499), 387. จอมพลสฤษดิ์ และคุณหญิง วิจิตรา ธาระรัชต์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาโท พระศรการวิจิตร (ช้อย ชลทรัพย์).

บรรณานุกรม

- กวี แสงมณี. “อรุณวดีสูตร : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออกบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- จิตร ภูมิศักดิ์. **โองการแข่งน้ำ**. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2524.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. **อ่านโองการแข่งน้ำ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ธมมपाल. **ปรมตถมณฺชฺสายทุติยาภาโค**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. **ไตรภูมิพระร่วงการศึกษาแหล่งที่มา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2538.
- ประเสริฐ ทัศนคร . “โองการแข่งน้ำ” สารนิพนธ์ประเสริฐ ทัศนคร กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , 2541.
- ป๋วย แสงฉาย (แปล). **พระคัมภีร์ที่ปวงศ์**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2526.
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูธรรมโฆษา-
มตุงกิจ ฦ วัดชำแฮต จังหวัดมหาสารคาม
- พ.ณ. ประมวลมารค (นามแฝง). **กำสรวลสมุทร นิราศนรินทร์**. กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา, 2502.
- “พงศาวดารล้านช้าง” **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2499. จอมพลสฤษดิ์ และคุณหญิง วิจิตรา ธาระรัชต์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาโท พระศรการวิจิตร (ช้อย ชลทรัพย์) พระมหาเมธีกร. **โลกที่ปกสาร**. นาวาอากาศเอก(พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง แปล. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2549.

พระสูตรและอรรถกถา แปล ทิฆนิกาย เล่มที่ 2 ภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, 2530.

พุทธโฆสจารย์. วิสสุทฺธิมคฺคสุส นาม ทุตฺติยาโก. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช-
วิทยาลัย, 2548.

มหากปป์โลกสณฺฐาน. 2469 (อัดสำเนา).

มหาธรรมราชาลิไท. “ไตรภูมิพระร่วง” วรรณกรรมสุโขทัย เล่ม 1. กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร , 2528.

ไมเคิล ไรท์. โองการแข่งหน้า. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม , 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิต
โองการแข่งหน้า. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน , 2540.

วรรณกรรมอยุธยา เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2529.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระ
เดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์.

คำอรรถ. กรุงเทพฯ : วัดพระเชตุพนฯ, 2553, 5. พิมพ์ประกาศพระ
เกียรติคุณวันอดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สมพงษ์ ปรีชาจินดาภูมิ. “โลกูปัตติ : การตรวจสอบชำระและการศึกษา
เชิงวิเคราะห์” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาค
วิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2527.

สารีปุตฺตเถร. สารตฺถทีปนี นาม วินยฎฺฎิกา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2529.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ขุนช้างขุนแผนแสนสนุก. กรุงเทพฯ : มติชน, 2545.

อภิธมฺมตฺถกฺคหปาลี อถฺวา อภิธมฺมตฺถวิภาวินี นาม อภิธมฺมตฺถกฺคห
ฎฺฎิกา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2466 .

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค วัยอาจ. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่.**
เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์ , 2543.

Cœdès, G. **The Indianized States of Southeast Asia** , trans. By Sue
Brown Cowing Honolulu : niversity of Hawaii Press , 1968.

_____. **Inscriptions du Cambodge**, tome III Hanoi : EFEO, 1951.

Hinüber, Oskar von. **A Handbook of Pali Literature.** New Delhi :
Mushiram , 1997.

Malalasekera, G.P. **The Pali Literature of Ceylon.** Kandy : Buddhist
Publication , 1994.

Prasert na Nagara and A.B. Grigswold, “The Pact Between Sukhodaya
and Nan” **Epigraphic and Historical Studies.** Bangkok : The
Historical Society, 1992.

Wilson, H.H. **The Visnu Purana II.** Delhi : Nag, 1980.